

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Н.О Зуєнко, кандидат педагогічних наук

Розглянуто окремі категорії та аспекти перекладу художніх текстів, зокрема фактори, які поділяють авторський задум і читацьке сприйняття, національно-культурні відмінності, закріплені в мовних формах комунікативної культури. Окреслено перенесення художнього тексту з одного культурного середовища в інше.

Культура, комунікація, міжкультурна комунікація, міжкультурні відмінності, художній твір.

Сучасні тенденції освіти в суспільно-політичних і економічних умовах нашої країни спрямовані на посилення комунікабельних здібностей людини, формування потреби постійного підвищення професійної кваліфікації і професійної мобільності, а також виховання людини культури, що сповідує загальнолюдські цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативна культура, проблеми комунікації завжди були у центрі наукової уваги багатьох дослідників. Загалом, концепція комунікативної культури виникла як логічний розвиток попередніх теоретичних форм рефлексії людського спілкування, проблеми, яка є постійним супутником соціальної філософської теорії протягом усієї історії її існування. В змістовно-термінологічному сенсі поняття «комунікація» перебуває в одному ряду з близькими за змістом поняттями «взаємодія» (взаємини), «людські стосунки», «взаємообумовленість», «взаємовплив» тощо. В цьому розумінні різні аспекти людських зв'язків аналізувалися в творах таких класиків соціальної філософії, як Дж.Локк, Т.Гоббс, Г.В.Ф.Гегель, К.Маркс, Е.Дюркгейм, М.Вебер, М.О. Бердяєв, П.О. Сорокін [2].

Мета дослідження – розгляд міжкультурної комунікації на рівні художнього тексту.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи особливості міжкультурної комунікації на рівні художнього тексту, правомірно буде сказати, що виникаючі при цьому проблеми являють собою суму проблем комунікації і проблем переходу з одного національно-культурного коду на інший. Добре відомо, що навіть при повсякденному спілкуванні на одній мові сприйняте практично ніколи не буває рівноцінним сказаному. Ця проблема неодноразово обговорювалася з «лінгвістикою мовця» і «лінгвістикою слухача» [7].

При використанні у різних мовах ситуація ускладнюється ще й міжкультурними відмінностями, у результаті яких формально однакові висловлювання можуть сприйматися по-різному. Навіть у найпростіших випад-

ках одномовного спілкування практично будь-яке висловлювання допускає більш одного тлумачення [3]. Так, фраза «Мені ще тільки цього головного болю і не вистачало!» Може означати:

- У мене і так день важкий, а тут ще й голова розболілася. Так недоречно!

- Невже при моїй зайнятості мені доведеться ще й цією неприємною справою займатися?

Це далеко не повний список можливого тлумачення. Мовець може мати на увазі і багато іншого, а слухач буде тлумачити цю фразу залежно від ситуації спілкування і своєї підготовленості до неї.

При перекладі ступінь багатозначності цієї ж фрази буде вже залежати від того:

а) наскільки повно це «пояснення» сприйняв перекладач;

б) як сприйняв ці слова перекладач, вибравши варіант перекладу, заснований на тому тлумаченні, яке він вважає правильним;

в) наскільки правильно дозволяє зберегти точність перекладу;

г) наскільки підготовлений до сприйняття слухач.

Таким чином, якщо в ситуації бесперекладного спілкування вибір того чи іншого варіанта тлумачення цілком залежить від одержувача тексту, то при перекладі між одержувачем і вихідним текстом з'являється інформаційний фільтр у вигляді перекладача і новий текст, що має інші, в порівнянні з оригіналом, властивості.

При перекладі ж художнього твору ланцюжок факторів, які поділяють авторський задум і читацьке сприйняття, виявляється значно довшим. Сюди додаються численні національно-культурні відмінності, закріплені як в мовних формах, так і в сформованих системах асоціацій, схематичного відображення дійсності, в традиційних жанрових та композиційних формах, у значущості тієї чи іншої ритмічної організації тексту, того чи іншого типу рими (якщо мова йде про поезію) [8].

Чим вище рівень художньої образності тексту, тим вище ступінь залежності цього тексту від тієї національної культури, в рамках якої він створений, і тим складніше завдання перекладача.

Перенесення художнього тексту з одного культурного середовища в інше може здійснюватися по-різному залежно від мети, яку ставить перед собою перекладач [5]. Найпростіша мета–відтворення фабули. Такий переклад практично не зачіпає художньої суті твору, проте вже й на цьому рівні можуть виникати міжкультурні відмінності, що перешкоджають розумінню сюжетної основи твору читачами оригіналу. Різні культурні традиції, різні системи цінностей, загальноприйнятих оцінок і норм поведінки можуть робити вчинки персонажів незрозумілими, невмотивованими для читачів перекладу, оскільки перекладач лише механічно відтворює події.

Художній твір може перекладатися для того, щоб познайомити читачів з особливостями життя іншого народу, з його історією, звичаями, традиціями, його національним менталітетом. У цьому випадку перекладачеві доводиться практично повністю відмовлятися від національно-культурної адаптації тексту, максимально зберегати в тексті реалії, калькувати фразеологіз-

ми, додаючи перекладу обширних коментаріїв [4]. Такий переклад виконує функцію, яку можна умовно назвати країнознавчою, однак він практично виключає відтворення художньої образності оригіналу.

Отже, художній текст може перекладатися для того, щоб познайомити читачів з творчістю письменника, творів якого вони не можуть прочитати в оригіналі через мовний бар'єр. У цьому випадку відтворення в першу чергу вимагають саме художні аспекти тексту. На відміну від двох перших випадків, де перекладач переважно мав справу лише з однією функцією тексту - функцією повідомлення, тут поряд з нею надзвичайно важливою виявляється функція впливу.

Саме в цьому випадку національно-культурна обумовленість тексту виходить на перший план. Це пояснюється тим, що створення художнього образу завжди спирається на наявність у автора і читача якогось запасу загальних для них фонових знань, історичних, літературних, культурних асоціацій, на якесь уявлення про певну систему цінностей (яку вони можуть приймати або не приймати, але яка так чи інакше присутня в їх свідомості).

Перекладаються не слова, а концепти. Позбавлений цього фундаменту образ руйнується. Тільки збагачене асоціативними зв'язками слово здатне бути основою образу. Все це створює серйозні проблеми при перекладі, оскільки читач перекладу – представник іншої культури, що має інші фонові знання, інший набір асоціацій, що спирається на інші концепти.

Взагалі, читач перекладу ніколи не може «співпасти» з читачем оригіналу щодо сприйняття художнього тексту. А якщо врахувати, що зазвичай автор художнього твору свідомо чи підсвідомо адресує його певному колу читачів, то комунікативні втрати в перекладі неминучі, оскільки таких читачів у іншій культурі просто не може бути. Перенесення образної системи з однієї культури в іншу відбувається не тільки при перекладі і може призвести до двох протилежних результатів [4]. Відомі випадки, коли письменник, творчий метод і стиль якого склалися в одній культурі, згодом став писати на іншій мові, для іншокультурного читача. Якщо цей письменник оволодів другою мовою на рівні, що дозволяє створювати художні твори, але зберіг звичну для нього манеру письма та систему образного мислення, іншомовний читач може прийняти незнайому образність за індивідуальну своєрідність автора.

Особливо часто таке нерозуміння і відторгнення виникає при перекладі на іншу мову поетичних текстів. Це відбувається з цілого ряду причин. По-перше, в поетичному тексті функція впливу практично завжди важливіша за функцію повідомлення. По-друге, в поетичних творах багаторазово зростає роль мовної форми. У поетичному тексті (особливо в коротких віршах) у кожному слові з'являється така висока концентрація змісту і значень, кожне слово має таку кількість асоціативних зв'язків, що невдача в передачі одного слова найчастіше означає невдачу в перекладі усього вірша [8]. Саме тому поезія так погано піддається перекладу, а наші уявлення про зарубіжних поетів значною мірою визначаються власним поетичним талантом перекладача. Причому, часто недосвідчений чи-

тач нічого не знає про творчий метод автора оригіналу, вважає переклади, що відображають не стільки творчу особистість автора, скільки творчу особистість перекладача. Це лише підтверджує існуюче у перекладачів не цілком серйозне, але психологічно абсолютно вірне визначення: «перекладом є все, що видається за переклад». Не маючи можливості прочитати оригінал, читач вірить, що в перекладі написано «те ж саме», і змушений з перекладу давати оцінку творчості автора. Навіть у випадку талановитого перекладу образ поета в перекладі виходить дещо іншим, ніж в оригіналі. Все питання лише в ступені цієї відзнаки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. При художньому перекладі шлях від автора оригіналу до отримувача переказу виявляється довгим і складним. У тому випадку, якщо сприйняття тексту перекладу істотно відрізняється авторського задуму і від сприйняття цього тексту читачами оригіналу, така кількість факторів, які втручаються в спілкування автора оригіналу і читача перекладу, дуже ускладнює пошук тієї ланки, в якій стався інформаційний збій. Але зустрічається іноді такий особливий вид міжкультурної комунікації, як автопереклад, виконаний письменником-білінгвою, який дозволяє значно спростити модель, виключивши з неї як проблему розуміння оригіналу, так і проблему мовної компетенції перекладача. У цьому випадку простіше розібратися в тому, за рахунок чого не відбулася повноцінна комунікація.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення аспектів міжкультурної комунікації на рівні текстів інших форматів.

Список літератури

1. Бех І.Д. Деякі аспекти нової виховної парадигми (в контексті творчості А. С. Макаренка) / І.Д. Бех, О.В. Вознюк, М.В. Левківський // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 1 (30). – С. 5–17.
2. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры. Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М.: Политиздат, 1991. – 296 с.
3. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Вежбицкая А. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 776 с.
4. Гофман Э. Т. А. Собр. соч.: в 6 тб.: Т. 1. / Гофман Э. Т. А.; под ред. А.Б. Ботниковой, А.С. Дмитриева, А. В. Карельского, М. Л. Рудницкого. – М.: Высш. шк., 1991. – Т. 1. – 262 с.
5. Караулов Ю. Н. Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть / Караулов Ю.Н. – М.: ИРЯ РАН, 1999. – 89 с.
6. Лотман Ю. М. Механизмы культуры : избранные статьи в трех томах / Ю. М. Лотман. – Таллин: “Александра”, 1993, – Т. III. – 326 с.
7. Словник іншомовних слів / [уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута]. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.
8. Фреге Г. Смысл и денотат / Фреге Г. // Семиотика и информатика. – М., 1997. – Вып. 35. – С. 84.

Рассмотрены отдельные категории и аспекты перевода художественных текстов, в частности, факторы, которые разделяют авторский замысел и читательское восприятие, национально-культурные различия, закрепленные в языковых формах коммуникативной культуры. Определен перенос художественного текста с одной культурной среды в другую.

Культура, коммуникация, межкультурная коммуникация, межкультурные различия, художественное произведение

Certain categories and aspects of translation of literary texts, including the factors which differentiate author's intent and the reader's perception of national-cultural differences embodied in linguistic forms of communicative culture. The transfer of a literary text is defined from one cultural environment to another.

Culture, communication, intercultural communication, intercultural differences, fiction.